

Maria Ryś

Rola rodziny w przygotowywaniu dzieci i młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie

---

Studia nad Rodziną 2/1 (2), 33-45

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA RYŚ

ROLA RODZINY W PRZYGOTOWANIU DZIECI I MŁODZIEŻY DO ŻYCIA W MAŁŻENSTWIE I RODZINIE

Rodzina odgrywa w życiu każdego człowieka istotną rolę, zarówno ta rodzina, z której człowiek pochodzi, jak i ta, którą już, jako osoba dorosła, sam współtworzy. Stąd też przygotowanie do życia w rodzinie stanowi jedno z najdonioślejszych zadań. W procesie tym podstawową i najważniejszą rolę odgrywa sama rodzina, przygotowując swoje dzieci do właściwego spełniania funkcji w rodzinach własnych.

I. Znaczenie prawidłowej rodziny

Zdrowa, prawidłowo funkcjonująca rodzina jest warunkiem rozwoju człowieka. Rodzina jest małą i jednocześnie pierwotną grupą o swoistej organizacji i określonym układzie ról pomiędzy poszczególnymi członkami, związaną wspólną odpowiedzialnością moralną, świadomą własnej odrębności, zespoloną miłością. Bezpośredniość kontaktów, a także wzajemność związków uczuciowych kształtują określone stosunki między poszczególnymi członkami rodziny¹.

Stosunki między rodzicami i dziećmi są złożone i podlegają zmianom, a to pociąga za sobą konieczność ciągłego wzajemnego przystosowania się². Rodzina tworzy swój własny świat, który określa jej zwartość, pomnaża uczucia i działania, kształtuje i przekształca osobiste dążenia członków rodziny oraz wyobrażenia o sobie i innych. Wzajemne związki uczuciowe małżonków i proces wyrównywania różnic osobowościowych prowadzą do tworzenia psychologicznej „identyczności” każdej rodziny, jej jedności uczuć, myśli i działań. Rodzina wytwarza swoją indywidualną i niepowtarzalną organizację i układ stosunków międzyosobowych. Rodzina stanowi miejsce „przepływu uczuć”, które określają właściwą

¹ J. Rembowski, *Więzi uczuciowe w rodzinie*, Warszawa 1972.

² J. Rembowski, *Rodzina w świetle psychologii*, Warszawa 1978, s.15.

danej rodzinie atmosferę. Ta właśnie atmosfera wpływa na rozwój osobowości dzieci i kształtowanie ich społecznych reakcji na otaczający świat³. Rodzina jest określana jako wspólnota życia i miłości, ponieważ powstaje w oparciu o miłość małżonków, jej zadaniem jest tworzenie i pogłębianie tej miłości. Wspólnototwórcza funkcja rodziny odnosi się do małżonków i do dzieci. Jest zadaniem każdego członka rodziny na wszystkich etapach rozwoju życia rodziny.

Więzi rodzinne wywodzą się z identyfikowania się członków tej wspólnoty jaką jest rodzina z jej przekonaniem, celami i działaniami. Prawidłowe więzi rodzinne świadczą o integracji rodziny. Psychologiczny aspekt wytwarzania więzi oznacza, że członków rodziny wiążą między sobą wzajemne zależności. Kształtowanie się stosunków interpersonalnych pomiędzy rodzicami i dziećmi jest uwarunkowane wieloma zmiennymi takimi jak: osobowość rodziców, ich postawy, przystosowanie do życia i do małżeństwa, ich system wartości, sytuacja ekonomiczna, wykonywany zawód. Struktura i rodzaje stosunków rodzinnych są zależne od charakteru i równowagi ich elementów składowych. Zachwianie równowagi między tymi elementami prowadzi do zachwiania całej społeczności rodzinnej⁴.

Dzięki dobrej rodzinie dziecko nabywa poczucia bezpieczeństwa, ma świadomość obecności osób, na które zawsze może liczyć. Rodzice są dla dziecka stałym źródłem miłości i akceptacji, przekazują określone wzory zachowania, kierują jego rozwojem, pomagają w rozwiązywaniu problemów, stymulują rozwój dziecka, pomagają w realizacji aspiracji odpowiednich do jego zainteresowań i zdolności⁵.

Rodzina spełnia swoje funkcje, jeśli troszczy się o prawidłowy rozwój fizyczny i psychiczny dziecka, o jego rozwój intelektualny, jeżeli zaspokaja potrzeby emocjonalne dziecka, przy równoczesnym wzbogacaniu jego życia uczuciowego. Ważnym zadaniem jest także wdrażanie dzieci w kulturę własnego społeczeństwa, rozbudzanie zainteresowań i potrzeb kulturalnych. Do istotnych funkcji rodziny należy wpajanie społecznie akceptowanych zasad i norm moralnych, uwrażliwianie dzieci na potrzeby otaczającego świata, kształtowanie poczucia dobra i zła, dążenie do postępu i sprawiedliwości społecznej. Rodzina winna przygotowywać dzieci do samodzielnego życia, uczyć organizować je zgodnie z potrzebami i możliwościami. W rodzinie dziecko winno nabywać odporności psychicznej, pozwalającej na

³ J. Rembowski, *Więzi... dz. cyt.*; M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1967.

⁴ J. Rembowski, *Więzi... dz. cyt.*

⁵ E. Hurlock, *Rozwój dziecka*. Warszawa 1985, s. 333.

pokonywanie napotykanych trudności i znoszenie niepowodzeń. Dzięki rodzinie dziecko winno kształtować w sobie poczucie godności osobistej, rozwijać i kształtować ambicje i aspiracje dostosowane do swoich możliwości. Rodzina powinna także uczyć tolerancji wobec innych i poszanowania ich poglądów⁶.

Prawidłowo funkcjonująca rodzina wypełnia swoje zadania zarówno w odniesieniu do swoich członków, jak i wobec społeczeństwa, a ponadto jest zdolna do adekwatnego przystosowania się do zmieniającej się w miarę upływu czasu lub na skutek wydarzeń losowych sytuacji⁷.

Tak więc, aby rodzina stawała się prawdziwą wspólnotą rodzice muszą nauczyć dzieci:

- budowania więzi międzyludzkich;
- szacunku dla samego siebie i dla każdego człowieka, tolerancji dla jego inności, poszanowania odmiennych poglądów, postaw;
- umiejętności właściwej komunikacji, rozwiązywania problemów;
- cenięcia istotnych wartości;
- zaspokojenia potrzeb miłości, życzliwości.

U podstaw budowania więzi międzyludzkich leży zrozumienie drugiego człowieka, poczucie, że jest się przez niego rozumianym, że można mu ufać, a więc zdolność tworzenia prawdziwych więzi międzyludzkich.

Przygotowanie do życia w rodzinie jako wspólnocie to wychowanie do miłości. W rodzinie istnieją różne systemy powiązań uczuciowych i oddziaływań społecznych. Każdy z członków rodziny ma wpływ na ich intensywność i treść, a także na rozwój i zmianę zachowania innych osób⁸.

W przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie istotną rolę odgrywa właściwe zaspokojenie najważniejszych potrzeb dzieci.

1. Zaspokajanie potrzeb

W prawidłowo funkcjonującej rodzinie zaspokajane są podstawowe potrzeby psychiczne dziecka, takie jak doznawanie i odwzajemnianie miłości, potrzeba akceptacji i afiliacji, bezpieczeństwa, uznania i współdziałania. Zaspokajanie potrzeby bezpieczeństwa rozpoczyna się we wczesnym dzieciństwie. Ważny staje się tu bliski, fizyczny kontakt matki z dzieckiem, karmienie piersią (dziecko

⁶ W. Pomykało (red.), Encyklopedia Pedagogiczna, Warszawa 1993, s. 699.

⁷ S. Sławiński, Wychowywać do miłości, Warszawa 1993, s. 67.

⁸ L. Niebrzydowski (red.), Rodzinne uwarunkowania kontaktów interpersonalnych dzieci i młodzieży. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1988.

uspokaja się słysząc uderzenia serca matki), pogodne usposobienie matki wynikające z akceptacji własnego macierzyństwa. Wkrótce w świecie dziecka istotną rolę zaczyna odgrywać także ojciec (dla matki dziecka jest on zawsze ważny jako współmałżonek). Jego pomocna dłoń, cenne wskazówki, stawiane wymagania, pochwały, krytyczne uwagi, które pozwalają unikać życiowych błędów, dają dziecku poczucie bezpieczeństwa. Z bezpieczeństwem ściśle wiąże się potrzeba miłości. Mądrze kochający rodzice sprawiają, że dziecko czuje się bezpiecznie.

Czym jest „mądra” miłość? Niełatwo odpowiedzieć na to pytanie. Z pewnością mądra miłość zawiera wiele elementów. Należy do nich zaakceptowanie dziecka takim, jakim ono jest (tzn. jego wyglądu zewnętrznego, uzdolnień, potrzeb i osiągnięć). Ważną rolę odgrywa tu nie tylko przeżywanie przez rodziców uczuć do dziecka, ale także ich okazywanie, które pozwala dziecku na ukształtowanie postawy wiary w to, że jest osobą kochaną, osobą godną miłości. Do „mądrej” miłości należy poszanowanie praw dziecka, jako pełnoprawnego członka rodziny, stawianie mu rozsądnych wymagań dostosowanych do jego możliwości rozwojowych, współdziałanie z nim w jego aktywności, a także dawanie dziecku właściwej, rozumnej swobody, zgodnej z jego poziomem rozwoju. Dziecko kochane wierzy, że jest osobą wartościową, godną miłości, wierzy w siebie, w swoje zdolności i chce się rozwijać.

Aby być dobrym rodzicem, czy wychowawcą trzeba nie tylko kochać i akceptować, ale i poznać swoje dzieci – ich zdolności, możliwości, zainteresowania oraz pomagać im w procesie rozwoju. Nie jest to zadanie łatwe. Trzeba znać naturę człowieka, podstawowe prawa rozwoju, czynniki, które ułatwiają lub utrudniają rozwój. Zaspokojenie potrzeb materialno-bytowych i fizjologicznych dzieci, które stwarza możliwość rozwoju biologicznego – nie wystarcza. Potrzebne jest tu także zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa, miłości, czułości, które stają się fundamentem rozwoju psychicznego, społecznego i duchowego.

Prawdziwe, rzeczywiste zaangażowanie matki i ojca w życie domu, w tworzenie wspólnoty rodzinnej stwarza warunki rozwoju osobowości dzieci.

Jak można wspomagać rozwój dziecka?

- pomagając mu poznać i zaakceptować siebie,
- zaspokajając jego potrzeby w taki sposób, aby służyło to integralnemu, harmonijnemu jego rozwojowi,
- pomagając mu w rozwijaniu talentów i uzdolnień,
- pomagając w zaakceptowaniu własnej płci oraz w integracji seksualności,

- ucząc odkrywania wartości i poszanowania dla norm moralnych,
- ucząc właściwego podejścia do sukcesów i porażek,
- pomagając mu w kształtowaniu właściwych postaw.

Mozna powiedzieć, że o efektach wychowania dzieci nie decydują specjalne metody, lecz więzi rodziców z dziećmi.

Przygotowanie do życia w rodzinie wymaga kształtowania u dziecka prawidłowej percepcji samego siebie. Rozwój człowieka jest procesem „stawania się”⁹, osiągania coraz wyższego poziomu dojrzałości. Dojrzewanie wymaga przede wszystkim zaakceptowania siebie, zaangażowania się, wierności sobie, ideałom, akceptacji własnej słabości, bez poczucia klęski, a także akceptacji własnej wartości i godności bez poczucia dumy. Konieczna jest tu także umiejętność pokonywania trudności wynikających zarówno z zewnętrznych sytuacji, jak i wpływających z wnętrza człowieka.

2. Relacje z innymi

E. Wójcik zwraca uwagę na fakt, że większość młodych ludzi oczekuje w związku małżeńskim zrealizowania przyjaźni i miłości, przy czym związek ten jest traktowany jako uszczęśliwiający, bez podejmowania trudu dotyczącego współtworzenia tego szczęścia¹⁰. Tymczasem poczucie szczęścia w małżeństwie i rodzinie będzie konsekwencją umiejętności nawiązywania głębokich więzi z innymi, a więc tworzenia prawidłowych relacji.

Carl Rogers – amerykański psycholog twierdził, że prawdziwe relacje z innymi prowadzą do wzrastania, ulepszania się osób, dojrzewania rozwoju.

Na czym oparte są prawidłowe relacje?

U podstaw takich relacji leży autentyczność – czyli to, czy wchodząc w relacje z innymi człowiek jest sobą, szczerym, otwartym, prostopadłym. Aby relacje były prawidłowe potrzebne jest poszanowanie godności drugiego człowieka (każdy człowiek ma taką samą godność), tolerancja dla odmiennych poglądów (człowiek, który ma inne zdanie – to człowiek, który myśli inaczej, a nie wróg), a w komunikacji zgodność informacji słownych (wypowiedzi) z przekazami bezsłownymi (miną, gestami). Brak tej zgodności zakłóca relacje międzyludzkie.

W komunikacji z innymi bardzo ważne jest rozwiązywanie kon-

⁹ Z. Płużek, „Rozwój jest procesem stawania się”. Wprowadzenie do problematyki rozwoju osobowości, W: Jak sobie z tym poradzić, Red. W. Szewczyk. Tarnów 1994, s. 12 – 26.

¹⁰ E. Wójcik, Z myślą o małżeństwie, Sandomierz 1990, s. 173.

fliktów we właściwy sposób. W harmonijnym współżyciu z innymi ludźmi, a także w rozwiązywaniu konfliktów ogromne znaczenie ma tolerancja i umiejętność przebaczenia.

3. Kształtowanie postaw

Ilekcio w jakimś sformułowaniu spotykają się pojęcia „rodzina” i „rozwój”, zawsze rozumiane są jako rola rodziny w rozwoju dziecka. Dziecko i jego rozwój traktuje się jako „owoc” rodziny, jej biologicznej, a przede wszystkim duchowej twórczości, jako jej zadanie. Takie rozumienie ma swoje źródło w pojmowaniu rodziny, jako ogniwa w łańcuchu pokoleń, przekazujących sobie zarówno dziedzictwo biologiczne, jak i kulturowe¹¹.

Dom rodzinny i relacje z rodzicami stanowią pierwszą i najważniejszą szkołę kształtowania postaw wobec siebie samego i wobec innych ludzi. We wspólnocie rodzinnej dziecko uczy się wzorów społecznego postępowania, przyswaja sobie wartości moralne, postawy wobec małżeństwa i rodziny, wobec innych ludzi, wobec cierpienia, śmierci. Rodzice będąc pierwszymi partnerami interakcji społecznych dziecka, oddziałują na nie w najwcześniejszym i najbardziej plastycznym okresie życia, przy czym kontakty te są częste i długotrwałe.

Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest wspólnotą miłości i solidarności, przekazującą wartości kulturowe, etyczne, społeczne, duchowe, religijne, konieczne dla rozwoju człowieka. Najściślejsze zespolenie osób i działań w rodzinie rodzi wzajemną pomoc. Doświadczenie jedności prowadzi także do coraz większej integracji rodziny.

W rodzinie dzieci poznają wartości, świat kultury, uczą się działania na rzecz innych, uczą się zaspokajania potrzeb drugiego człowieka. Najważniejszą rolę w tym procesie odgrywają rodzice. Oni stają się wzorem, modelem zachowań dla swoich dzieci.

Przygotowanie dzieci do właściwego wypełniania funkcji socjalizacyjnej wobec własnych już dzieci ma bardzo szeroki wymiar.

Wiele postaw jest tu przekazywanych w sposób nieświadomiony poprzez:

- stosunek do współmałżonka (poszanowanie lub jego brak, troskę o jego dobro, zaspokojenie jego potrzeb);
- postawy rodziców wobec siebie (nawet te nieświadomione) staną się dla dzieci wzorcem wielu postaw życiowych;
- postawy wobec innych ludzi, narodu, państwa, Kościoła;
- wobec kultury, sztuki.

¹¹ E. Sujak, Rozważania o ludzkim rozwoju, Kraków 1992, s. 175.

W przygotowaniu do wypełniania w przyszłości funkcji socjalizacyjnej ważna jest autentyczność rodziców, życie zgodnie z głoszonymi przez siebie prawdami. Wtedy nie tylko rodzic będzie się rozwijał, ale stanie się właściwym wzorcem dla swych dzieci.

W życiu każdego człowieka ogromną rolę odgrywa kultura. Aby młode pokolenie ceniło kulturę (w każdym jej wymiarze) musi ją cenić rodzina.

Ważne jest tu tworzenie kultury dnia codziennego:

- troska o pielęgnowanie mowy ojczystej (wulgarny język bardzo razi),
- właściwe odnoszenie się do siebie,
- troska o wygląd mieszkania, jego wyposażenie, urządzenie, rzeczy osobiste i otoczenie domu,
- troska o własny estetyczny wygląd.

Rodzina przekazuje szacunek dla określonych wartości. Ważne jest kultywowanie w rodzinie obchodów świąt: religijnych, państwowych, społeczności lokalnych, rocznic historycznych, rocznic ważnych wydarzeń dotyczących rodziny.

Rodzina jest pierwszą szkołą rozwoju moralnego i religijnego. Podstaw zasad moralnych swojego postępowania dziecko uczy się w swojej rodzinie. Obserwując postawy matki i ojca wobec siebie nawzajem, wobec innych, wobec życia, choroby, cierpienia, śmierci dziecko kształtuje swój „kręgosłup moralny”. Te wzorce moralne stanowią często głęboko zapisane drogowskazy życiowe. W rodzinie kształtują się postawy tolerancji, poszanowania innych, szacunku dla godności własnej i drugiej osoby, dla czyjejs i dla własnej pracy, wysiłku, trudu. Tu człowiek uczy się podziału obowiązków, dostrzegania innych ludzi, działania dla ich dobra.

Dla osób wierzących z pewnością bardzo ważne jest religijne wychowanie swoich dzieci. Naukowcy podkreślają, że obraz Boga kształtuje się na wzór obrazu ojca. Czasem jest to obraz skrzywiony – karzący Bóg, który tylko czyha, aby ukarać, zamiast miłującego Boga – Ojca. Od dobroci ojca, jego miłości, umiejętności przebaczenia, szacunku dla siebie i dla innych zależy obraz Boga u jego dzieci. Ważna jest także religijna atmosfera w domu – odświętny nastrój świąt, kultywowane tradycje, zwyczaje.

Istotną rolę w rodzinie odgrywa również przygotowanie dzieci do wypełniania funkcji ekonomicznej. Aby w przyszłości dzieci we własnych rodzinach mogły właściwie wypełniać funkcję ekonomiczną muszą zdobyć zawód – taki, aby ich przyszła rodzina mogła godziwie żyć, a dany człowiek cieszyć się z wykonywanej pracy. Decyzja o wyborze zawodu, to decyzja na wiele lat życia. Rodzice więc powinni pomóc dziecku poznać siebie, swoje zdolności i zainteresowania.

resowania, zdobyć wiedzę o danym zawodzie, poznać zapotrzebowanie na rynku pracy na fachowców w danej dziedzinie, bo to będzie decydować o możliwości zatrudnienia. Ekonomiczna funkcja rodziny wymaga także rozstrzygnięcia jednej z podstawowych kwestii życia – „więcej mieć – czy bardziej żyć”.

Przyjęcie przez rodzinę tzw. jednoczącej filozofii życia, czyli nadrzędnych idei, wartości, które porządkują i hierarchizują różne bardziej lub mniej szczegółowe cele i zadania wydatnie pełni funkcję stymulującą jedność rodziny, jej rozwój i rozwój poszczególnych członków.

4. Pomoc rodziny w integracji seksualnej

Wychowanie obejmuje całego człowieka: sferę fizyczną, intelektualną, emocjonalną, społeczną i duchową¹². Zasadniczym celem wychowania w zakresie sfery seksualnej dzieci i młodzieży jest doprowadzenie do zintegrowania płciowości z całością osobowości. W procesie tym najważniejszą rolę odgrywają rodzina i praca nad samym sobą.

Rodzina stanowi to szczególne środowisko, które umożliwia akceptację ludzkiej seksualności i pozwala na włączenie jej w całość osobowości. Odnalezienie swojej tożsamości odgrywa ważną rolę w przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie. Konieczne jest więc ukazanie płciowości jako wartości i tej właściwości osoby, która jest nierozzerwalnie związana z możliwością rodzicielstwa. O życiu seksualnym nie można mówić w oderwaniu od określonych wartości i norm moralnych. Konieczne jest przy tym przekazywanie młodzieży odpowiednich motywacji, skłaniających do podjęcia, lub zaniechania określonych działań w tej dziedzinie.

Wychowanie seksualne winno służyć harmonijnemu rozwojowi dziecka. W zakresie sfery intelektualnej potrzebna jest właściwa wiedza dostosowana do potrzeb rozwojowych i możliwości percepcyjnych dziecka. W sferze emocjonalnej konieczne jest kształtowanie kultury uczuć, wrażliwości, delikatności, czułości, a szczególnie kształtowanie postawy miłości. Ważną rolę odgrywają tu relacje pomiędzy rodzicami, a także poszanowanie praw każdego człowieka, ciepło, życzliwość okazywane w rodzinie. W sferze społecznej potrzebne jest doświadczanie dzielenia się z innymi, zaspokajania potrzeb innych. Rodzice pomagając w integralnym rozwoju dziecka muszą także uwzględnić duchowy wymiar człowieka oraz konieczność afirmacji najwyższych wartości. A więc w procesie integracji seksualnej istotne jest także kształcenie sprawności moralnych.

¹² Problemowi temu poświęcony był artykuł: M. Ryś, Znaczenie wychowania i samowychowania w integracji seksualnej człowieka, który ukazał się w pierwszym numerze Studiów nad Rodziną w 1997 r.

5. Osiąganie dojrzałości

Ważnym celem w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie jest kształtowanie poczucia odpowiedzialności, tak, aby stało się ono podstawą rozstrzygnięcia ważnych decyzji życiowych dotyczących wyboru zawodu, współmałżonka. Odpowiedzialność jest jednym z wyrazów dojrzałości człowieka.

O dojrzałości do zawarcia małżeństwa można mówić w różnym znaczeniu. M. Braun-Gałkowska pisze o dojrzałości fizycznej, seksualnej, prawnej i ekonomicznej¹³. Dojrzałość fizyczna to zdolność organizmu do podjęcia zadań związanych z małżeństwem; seksualna – zdolność do współżycia seksualnego i wydania na świat potomstwa; prawna – osiągnięcie wieku, w którym prawo zezwala na zawarcie małżeństwa; ekonomiczna – osiągnięcie samodzielności materialnej, podjęcie pracy zarobkowej, uzyskanie samodzielnego mieszkania.

Często w literaturze psychologicznej podkreśla się konieczność osiągnięcia dojrzałości psychicznej do zawarcia małżeństwa¹⁴. Obejmuje ona dojrzałość umysłową, uczuciową i społeczną człowieka. Dojrzałość umysłowa to realistyczny sposób myślenia, zgodny z rzeczywistością, umożliwiający dobre przystosowanie się, trafną ocenę osób i zdarzeń, wyciąganie właściwych wniosków z doświadczeń. Brak dojrzałości umysłowej przejawia się w myśleniu życzeniowym, kierowaniu się pragnieniami, lub też w myśleniu pryncypialnym, sztywnym, bez ustępstw¹⁵.

W okresie poprzedzającym zawarcie małżeństwa niezmiernie ważne jest osiągnięcie dojrzałości uczuciowej, która umożliwia nawiązywanie głębokich i trwałych pozytywnych więzi z innymi. Dojrzałość uczuciowa wyraża się także w zrównoważeniu psychicznym, pewnej stabilności i odporności psychicznej. Dojrzałość ta wymaga poznania samego siebie, swoich zalet i wad, cech temperamentu i charakteru, swojej hierarchii wartości i celu życia. Dzięki dojrzałości uczuciowej człowiek potrafi reagować wprost proporcjonalnie do bodźców, odracza zaspokojenie mniej ważnych potrzeb, wczuwać się w stany uczuciowe drugich. Osiągnięcie dojrzałości uczuciowej jest warunkiem rozwoju miłości w małżeństwie, kształtowania i pogłębiania więzi. Brak dojrzałości emocjonalnej wyraża się w labilności uczuciowej, zmienności nastrojów, drażliwości, nieumiejętności opanowania gwałtownych reakcji uczuciowych. Dlatego też brak dojrzałości

¹³ M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa*, Olsztyn 1989, s. 29.

¹⁴ Np. M. Ryś, *Psychologia małżeństwa. Zarys problematyki*, Warszawa 1993.

¹⁵ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1975, s. 62.

emocjonalnej stanowi poważne zagrożenie dla trwałości związku małżeńskiego.

Dojrzałość społeczna umożliwia dostrzeganie potrzeb innych ludzi i umiejętność właściwego ich zaspokajania. W osiąganiu dojrzałości społecznej konieczna jest postawa akceptacji i tolerancji wobec innych, osiąganie zdolności przebaczenia, umiejętności właściwego rozwiązywania konfliktów z poszanowaniem godności drugiego człowieka i jego odmiennego zdania. Dojrzałość społeczna wyzwala postawy altruistyczne, człowiek dostrzega też innych ludzi i stara się im pomagać w rozwoju. Niedojrzałość społeczna przejawia się skoncentrowaniem na sobie, nastawieniem na branie. Drugi człowiek traktowany jest instrumentalnie, jako narzędzie zaspokojenia swoich potrzeb.

II. Zagrożenia rozwoju dziecka w rodzinie nieprawidłowej

1. Zaburzenia w osiąganiu dojrzałości

Badania naukowe wskazują zarówno na głębokość, jak i na trwałość wpływów oddziaływań rodzicielskich¹⁶. O istotnej roli rodziny w wychowaniu dzieci, w przygotowaniu do dalszego życia świadczą badania przeprowadzane wśród dzieci pochodzących z rodzin patologicznych. M. Jarosz twierdzi, że dziecko z rodziny dysfunkcyjnej ma znacznie mniejsze szanse założenia w przyszłości rodziny funkcjonującej prawidłowo niż dziecko prawidłowo wychowywane¹⁷.

Najpoważniejsze zaburzenia występują w przypadku rodziców odrzucających psychicznie swoje dzieci, rodziców obojętnych, czy też nadmiernie wymagających, przy braku akceptacji. W przyszłości u dzieci wychowywanych w takich rodzinach występuje poczucie mniejszej wartości, poczucie braku miłości ze strony najbliższych, nieumiejętność odmawiania, czyli powiedzenia „nie”. Dziecko wychowywane w takiej rodzinie nabywa postawy braku ufności i otwartości. Potrzeba samourzeczywistnienia dziecka musi znaleźć aprobatę rodziców i warunki rozwoju niepowtarzalności własnej indywidualności. W rodzinie o nieprawidłowej atmosferze wychowawczej nie uruchamiają się w dziecku dążenia do samoaktualizacji, czyli tendencje do życia i wzrostu, do rozwoju i dojrzenia, do wyrażania swoich możliwości. Taka rodzina nie stwarza dziecku warunków

¹⁶ M. Ryś, Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie człowieka w małżeństwie i rodzinie, Warszawa 1993.

¹⁷ M. Jarosz, Patologia życia rodzinnego. Warszawa 1990.

aktualizacji siebie. W wieku dorosłym osoba pochodząca z nieprawidłowo funkcjonującej rodziny staje się zamknięta na nowe doświadczenia, brak jej zaufania do samego siebie.

Nie kochający rodzice zakłócają proces osiągania wewnętrznej dojrzałości młodego człowieka. Zasadniczym wskaźnikiem dojrzałości jest integracja osobowości, będąca harmonią pomiędzy wszystkimi elementami osobowości, pomiędzy pragnieniami i działaniami, postawami, ideami, wartościami, ambicjami, potrzebami, czy uczuciami. Brak dojrzałości człowieka może przejawiać się wtedy na wszystkich poziomach, szczególnie na poziomie uczuciowości, która stanowi fundamentalny składnik osobowości, w istotny sposób wpływający na integrację wewnętrzną człowieka.

Na podstawie badań można stwierdzić, że człowiek, który wychowywał się w zaburzonej rodzinie, w późniejszym życiu wykazuje małe przystosowanie społeczne, nieufne nastawienie do innych, małą zdolność przeżywania intymności i niezaborczej miłości, często także zachowania aspołeczne, czy antyspołeczne¹⁸. Negatywny obraz siebie wyniesiony z domu rodzinnego wpływa na brak umiejętności znoszenia frustracji i przykrych stanów emocjonalnych¹⁹. Rodzina zaburzona utrudnia dziecku realizowanie swoich możliwości, nabywanie pozytywnej pewności siebie, określonej „wolności psychologicznej” wolności od nacisków i presji zewnętrznych.

2. Pomoc osobom z rodzin zaburzonych

W nieprawidłowo funkcjonującej rodzinie trudno mówić o właściwym przygotowaniu dzieci do życia w małżeństwie i w rodzinie. Jak wygląda możliwość pomocy tym dzieciom, jako dorosłym już osobom? Na szczególne podkreślenie zasługuje tu podejście humanistyczne. Ten nurt terapii zwraca przede wszystkim uwagę na rozwój człowieka, samorealizację, autentyczność, niezależność. Jest to kierunek podkreślający szczególną rolę otwartej i szczerej komunikacji, o wysokim poziomie zgodności w sferze werbalnej i niewerbalnej²⁰.

Proces terapii skoncentrowany jest szczególnie na pomocy w rozwoju. Rozwój wymaga stałego otwierania się na nowe doświadczenia. Otwarte wyrażanie myśli i uczuć, wzrost umiejętności negocjowania ułatwia proces rozwoju. Ważnym także celem jest budowanie postawy szacunku dla indywidualności i odrębności każdej

¹⁸ Np. A. Siemaszko, *Społeczna geneza przestępczości. Wokół teorii różnicowanych powiązań*. Warszawa 1979; A. Siemaszko, *Zachowania dewiacyjne młodzieży a sytuacja ich rodzin*. Warszawa 1990.

¹⁹ M. Ryś, *Wpływ...* dz. cyt.

²⁰ Por. np. V. Satir, *Conjoint family therapy*. Science and behaviour Books. Palo Alto CA 1967.

osoby, zaakceptowanie bogactwa różnorodności osób i wykorzystanie go dla wspólnego dobra. Podkreśla się także znaczenie odpowiedzialności za siebie, swoje wypowiedzi i swoje czyny.

Terapia humanistyczna zmierza nie tylko do poprawy komunikacji, ale do wzrostu zaangażowania się w doskonalenie związków międzypersonalnych, do wzrostu empatii, a równocześnie fleksybilności roli, czyli umiejętności działania bez poddawania się presji otoczenia, a także wzrostu samostanowienia, bycia bardziej sobą i bardziej autentycznym (por. Rogers).²¹

W procesie terapii szczególnie ważną rolę staje się nadawanie znaczenia swemu istnieniu, a także wolność wyboru. Swobodne wyrażanie myśli, poczucie autentyczności przynosi także poczucie bycia docenianym i kochanym. Jeśli wybory człowieka nie znajdują akceptacji u najbliższych członków rodziny pojawia się egzystencjalny niepokój, który staje się źródłem patologii. Pomoc terapeuty polegałaby więc na stworzeniu warunków do podjęcia samorealizacji i kształtowania własnej indywidualności.

W związku z tym, że negatywne przeżycia w dzieciństwie wpływają na niską akceptację siebie, istotną rolę odgrywa tu pomoc w pełnym zaakceptowaniu własnej osoby. Warto zacząć od pozytywnych myśli na swój temat, od zaakceptowania swojego wyglądu, swoich zdolności, talentów. Trzeba zrozumieć własne potrzeby, spróbować się im przyjrzeć, szczególnie w świetle zaspokajanych dotąd potrzeb innych osób z otoczenia, (które dotąd najczęściej były traktowane jako ważniejsze). Konieczne staje się pokochanie samego siebie, miłością życzliwą, ofiarną, przyjacielską, wolną od egoizmu, czy egotyzmu. Postawa wobec innych musi być oparta była na zdrowej miłości do samego siebie. Tylko wtedy stanie się autentyczną, altruistyczną, ofiarną miłością do innych, a nie poszukiwaniem potwierdzenia i akceptacji siebie.

Szczególną rolę w pomocy dzieciom z nieprawidłowo funkcjonujących rodzin odgrywa kształtowanie w nich postaw pozytywnych wobec życia. Gdy człowiek doświadczał wielu trudnych sytuacji, w których podjęcie jakichkolwiek działań było nieskuteczne, może powstać u niego poczucie tzw. wyuczonej bezradności²². Bezradność ta prowadzi do spadku motywacji, dezorganizacji emocjonalnej, może także wywołać defekt poznawczy, który zakłóca sensowne działanie człowieka. W takiej sytuacji potrzebna jest

²¹ C.R. Rogers, *On Becoming a Person*. Boston 1961; C.R. Rogers, *Freedom to Learn*. New York 1969.

²² M.E.P. Seligman, *Optymizmu można się nauczyć. Jak zmienić swoje myślenie i swoje życie*. Poznań 1993.

zmiana negatywnego myślenia człowieka, odkrycie znaczenia i roli postaw pozytywnych.

Postawa pozytywna rozpala entuzjazm, wzmacnia zdolności twórcze, zaś postawa negatywna ma efekt tłumiący. Postawa pozytywna stwarza gotowość na przyjęcie rzeczy upragnionych; człowiek, który nie wierzy, że coś osiągnie, osiąga to o wiele trudniej.

Warto szukać pozytywnych aspektów trudnych wydarzeń, warto stawiać na swoje zwycięstwa. Szczególnie pomocne staje się określenie celu życia. Cel ten pomaga w osiągnięciu lepszego nastawienia psychicznego, rozprasza obawy, daje szerokie spojrzenie, eliminuje niepewność.

Pomoc dzieciom z rodzin nieprawidłowych, to pomoc w wyzwoleniu radości człowieka, chęci i pasji działania, pragnienia rozwoju, służenia innym, pomoc w nabywaniu umiejętności porzeczawania na małym i dzielenia się każdym dobrem. To także pomoc w tworzeniu wspólnoty rodzinnej, opartej na głębokich więzach wyrażających się we współobecności, współrozumieniu i współdziałaniu.

**Maria Ryś: The Role of the Family in the Preparation of Children
and Youth for Marital and Family Life**

The author sees the importance of the family in the preparation for marriage in the role the family plays in meeting one's needs, formation of one's self, and in the proper interactions with others. Another important role the family plays is that in assuming right attitudes toward others by the kids and in helping them in the process of sexual integration. The article touches also the dangers a child faces in a dysfunctional family and the ways in which such a persons can be helped.